

MYŠLENKOVÉ DENÍKY LADISLAVA HEJDÁNKA

Příspěvek na konferenci Česká filosofie a česká kritická teorie, 7.–9. 11. 2011

Příspěvek je stručný referát o doposud neznámé části díla Ladislava Hejdánka – o tzv. Myšlenkových denících. Je to objev, který je stále ve fázi objevování. Objevování je to i pro Ladislava Hejdánka samého. Rozsah Myšlenkových deníků je opravdu velký. Jednak obsahově, jednak časově. Autor sám je vlastně překvapován tím, co kdysi před několika desítkami let napsal.

Nejde tedy a nemůže jít o referát o něčem hotovém, o čem lze podat celistvou zprávu. Nepůjde ani o filosofické rozvíjení filosofických inspirací, kterých je v Denících početně. Jde spíš o základní ohledání doposud nezmapovaného terénu.

Referát bude mít čtyři části. V první budu charakterizovat Deníky po formální stránce, v druhé nastíním zlehka témata, v třetí se pokusím načrtnout význam Deníků, ve čtvrté se zmíním o nově založené instituci Archiv Ladislava Hejdánka, jehož jsem zde zároveň jedním z představitelů.

FORMA

Co to jsou Myšlenkové deníky? Člověk nemůže čekat nějaké pikantnosti nebo intimnosti. Jde především o myšlenkovou práci. Deník je to v tom smyslu, že Hejdánek často každý den, nebo obden sedl k sešitu a sepsal nějakou – nejčastěji filosofickou – pasáž.

Jednotlivé úvahy mají různorodou povahu. Jsou to jednak samostatné filosofické úvahy, zapsání okamžitých nápadů – třeba na základě aktuální četby, filosofické přípravy na později publikované texty, společensko-kritické úvahy ve stylu Dopisů přáteli, různé verze pozdějších publikovaných textů, přípravy na bytové semináře, v porevoluční době přípravy na vysokoškolské přednášky.

Frekvence deníkových zápisů je poměrně pravidelná. Hejdánek v některých obdobích většinou každý den popsal alespoň jednu stránku, někdy i několik. Sám k tomu říká, že psavcem se člověk nerodí, ale stává. K tomu, aby se člověk udržoval v určité myšlenkové bdělosti, jsou tedy deníkové zápisy – alespoň pro Hejdánka – klíčově důležité.

Nejstarší zápisník, který se nám podařilo od Hejdánka získat, je z roku 1954 – tehdy bylo Hejdánkovi 27. Je ovšem otázka, jestli se jedná o ročník opravdu nejstarší. Pak máme poměrně kompletní sešity ze sedmdesátých let, trochu řidčeji z osmdesátých let. Od devadesátých let do současnosti se nám od Hejdánka podařilo získat zatím jenom drobné pasáže.

Vzhledem k tomu, jak dlouho si Hejdánek Deníky píše, je jasné, že jde o velký rozsah textu. Texty, které se nám doposud podařilo shromáždit, mají zhruba 2500 normostran. Předpokládejme, že si Hejdánek psal stále se stejnou intenzitou šedesát let. Zatím jsme

zhruba zmapovali dvě desetiletí, zbývají nám čtyři desetiletí. Lze tedy odhadnout, že máme zhruba třetinu – celkový rozsah jde odhadnout zhruba na 7500 normostran.

Nejnovější část Deníků bude asi snadno zmapovatelná, neboť je má autor v počítači (který si prý pravidelně zálohuje). U těch starších, které jsou psány buď v ruce, nebo na stroji, to bude obtížnější. Něco je v píseckém bytě Ladislava Hejdánka, něco je uloženo v takzvaných geologických vrstvách v takzvaném archívu v Hejdánkově bytě v Praze.

OBSAH

Tolik tedy k formě a rozsahu, nyní přejdeme stručně k obsahu.

Hejdánek samozřejmě z velké většiny zpracovává témata, která se pak objevují v jeho publikovaných pracích. Tedy například nepředmětnost, víra, logos, vztah politiky a filosofie, poznámky k tématům dalších filosofů zahraničních i českých – Rádl, Patočka, Hromádka, Heidegger, Husserl, Aristoteles, Hérakleitos a další.

Vzhledem k již publikovaným Hejdánkovým textům tedy nejde většinou o nějaké převratné pasáže. Nicméně v Myšlenkových denících Hejdánek témata detailněji rozebírá. Co je v publikovaném článku už hotové, se zde často teprve tvoří a proargumentovává. Hejdánek je autorem, který tvoří v polemice s ostatními filosofy. (Dost zajímavé jsou v tomto smyslu pasáže, které se zabývají pojmem fysis u Aristotela, nebo zase jinde Heideggerovým působením za nacismu.)

V publikovaných textech se pak kritika dotyčného filosofa buď ani neobjeví, nebo je stručnější – v Denících se Hejdánek ocitá v situaci, kdy se s druhými filosofy právě vyrovnává – polemika je to dost podrobná. Něco z toho se pak už nikdy v publikovaných textech neobjeví.

Kromě těchto podrobnějších rozborů už známých Hejdánkových témat obsahují Deníky i vyložené myšlenkové experimenty nebo originální nápady a postřehy. Dál už se s nimi třeba nikde nepracuje, nejsou podrobeny nějaké zpětné kritice – prozrazují každopádně svěžest Hejdánkova myšlení. Příkladů se dá uvést mnoho. Některé příklady uvedl ve svém příspěvku kolega Václav Tollar. Já vyberu dvě pasáže.

- 1) Hledání jazykových a etymologických souvislostí mezi českými slovy věřit a vířit – víra a vír. Je to ze 4. července 1989.

Kdyby se ukázalo, že tu nějaká podstatnější souvislost je, mělo by to jistě značný význam pro podpoření, ne-li potvrzení určitých aspektů toho, čím je víra v našem pojetí. Ze zcela neindividuálního procesu proudění nějakého media se náhle vyvine cosi jednotlivého, individuálního, co trvá určitou dobu, tj. co vznikne, nějaký čas „víří“ a potom zaniká. Platí to nejen o plynech a kapalinách v prostředích nám běžně dostupným, ale dokonce přímo kosmicky, tj. v kosmologickém rozšíření. Vírem vznikají i hvězdy a planety, hvězdné soustavy, galaxie atd. – a vírem se udržují (pokud nedojde ke zrodu jiných procesů, jež mají proti-vírový

charakter, tj. k procesu ztuhnutí nebo alespoň k vzniku vnější krusty, nebo na druhé straně k růstu vnitřního přetlaku a konečnému výbuchu). (...) Pokud by se ukázala opravdu nějaká spojitost, bylo by na místě hned sledovat možnou další spojitost se slovem „vítr“ a „větrný“ – oproti „věrný“. Kde se bere to „t“ a jaký má eventuelní význam? (A jak vypadá etymologická souvislost v jiných jazycích?) Bylo by lze doložit, že nám tedy český jazyk (a případně některé další) napovídá a naznačuje cosi, co by mohlo mít filosofickou relevanci?

- 2) Druhý úryvek je z pasáže z 12. dubna 1974. Hejdánek tehdy působil jako noční hlídač v Památníku národního písemnictví. Na Velký Pátek tam rozebírá význam ukřižování Ježíše Krista. Poté co definuje Kristovo ukřižování jako selhání, respektive průšvih či krach mnohých (Jidáš zradil, učedníci se rozutekli, farizejové podněcovali lid, lid volal po ukřižování), přichází rozbor průšvihu jako samostatného tématu.

Nejde totiž vposledu o to, abychom krachy nebrali vážně (i když nepochybně je nemáme brát s poslední vážností), nýbrž abychom je brali vážně, abychom je brali na sebe jako něco významného, důležitého, čemu se nejen vyhnout nelze, ale čemu se vyhýbat je provinění, hřích, a to proti tomu nejzákladnějšímu, nejpodstatnějšímu, nejvyššímu, nejsvětějšímu. Jestliže Ježíš sám sebe nazývá pravdou (a cestou a životem), pak významnost kříže záleží v tom, že pravda a kříž náleží k sobě. A protože, jak jsme řekli, kříž je krach a průšvih (lépe snad průšvih, protože krach už pojmově, významově sugeruje něco konečného a definitivního), můžeme uzavřít, že pravda a průšvih náleží k sobě navzájem. Pravda vede do průšvihů, neboť rozděluje pravdu od lži (a lež bývá mocná jen díky spojení s mocí, a jen proto je nebezpečná vnějším způsobem). Ale průšvihem to právě nekončí: průšvih, k němuž nás přivedla pravda, se vposledu ukáže jako něco, co zase znovu vede k pravdě. Pravda, která nevede k průšvihu, je podezřelá pravda: je příliš ochočená, podrobená, sloužící, upravená, učesaná atd., zkrátka korumpovaná – a tedy vlastně žádná pravda (neboť poloviční, částečná pravda je lež). A průšvih, který nevede k pravdě, z ní také nevyšel a nevznikl; po tom poznáme, šlo-li nám o pravdu a jaká to byla pravda, která nás „dovedla k průšvihu“. Neboť k průšvihu nemusí vést jenom pravda, právě tak jako potom průšvih (každý průšvih) nemusí vést k pravdě. Existují průšvihy pravé a nepravé. Pravý průšvih se rodí z pravdy, na cestě pravdy, a vyústuje do pravdy. A tak je průšvih cesta, po níž jdeme od pravdy k pravdě: od pravdy, která nás oslovila jako výzva, k pravdě, která se nám otevře právě v průšvihové situaci. A to je teprve to pravé osvobození: svobodně a dobře myslí jdeme vstříc průšvihu, protože víme, že bez průšvihu to nejde, že žít bez průšvihů znamená žít bez pravdy a tedy proti pravdě.

VÝZNAM

Z těchto dvou pasáží je snad trochu patrný charakter a význam Deníků jako celku. (Byť mnohé pasáže jsou psané víc jako podrobné rozborů určitého specificky filosofického tématu.) K tomu dva postřehy.

První: Hejdánek bývá charakterizován jako filosof, který nevytvořil ve svých textech nějakou ucelenou filosofii, že jsou to spíš jakési úvody, respektive výzvy k dopracování určitých

doposud ve filosofii opomíjených témat. A že typická je pro něj také jistá mluvenost jeho filosofování – tedy že většina jeho filosofie zůstává ztracená, neboť byla pouze pronesena.

Objev Deníků ale ukazuje, že mnohé z toho, co bylo proneseno (a mnohé z toho pravděpodobně zapomenuto), bylo předtím také písemně zaznamenáno. Deníky ukazují, že Hejdánek je větší a systematictější psavec, než se o něm běžně míní.

Druhý postřeh: Je zajímavé přemýšlet, jak má forma soukromých myšlenkových záznamů vliv na určitou svébytnost a neúhybnost Hejdánkova myšlení. Deníky jako by mimoděk fungovaly jako určitá obrana proti akademickému filosofování, které je motivované kvůli vykazování akademické činnosti, grantů apod. Ve formě soukromých deníků totiž nemá smysl jiné filosofování než to, které vychází z čisté potřeby filosofovat.

ARCHIV LADISLAVA HEJDÁNKA

Mluvil jsem často v první osobě plurálu. Že jsme něco objevili, něco shromažďujeme. Skutečně nemluvím jenom sám za sebe. Práce na Myšlenkových denících je jedna z aktivit čerstvě založeného Archivu Ladislava Hejdánka. Cílem tohoto sdružení je pečovat o myšlenkový odkaz Ladislava Hejdánka. Tedy shromažďovat, digitalizovat a publikovat jeho dílo.

Patří do toho publikované dílo (v knihách nebo časopisech), nepublikované dílo (tedy hlavně Myšlenkové deníky) a pak další druhy dokumentů. Například nahrávky Hejdánkových bytových seminářů, které se v tuto chvíli shromažďují v knihovně samizdatu Libri prohibiti.

Většinu toho bychom rádi publikovali na internetu. Tedy například právě Myšlenkové deníky. V tuto chvíli na tom pracujeme víceméně dobrovolně. Nicméně jako každé občanské sdružení budeme muset začít shánět granty.

A zmíenkou o penězích končím svůj referát o filosofii...